

“Каб чысцінёю свету захапляцца...”

Н.М.ДЗЕНІСЕНКА

Мяжа стагоддзяў – кропка перакрываўвання невядомага з пазнаным, сумяшчэнне пачатку і канца, узмацненне барацьбы старога з новым у іх непадзельным суіснаванні. Такія настроі і адчуванні няпэўнасці стану, неадназначнасці быцця, суладдзя, на першы погляд, супрацьлеглага нярэдка для паэзіі. Невыпадкова, мабыць, было заўважана ў замежным літаратуразнаўстве, што на мяжы XIX і XX вякоў адбыўся росквіт паэтычнага слова як найбольш чуйнага і ўспрымальнага да найдрабнейшых змен і зрухаў, калі іншым жанрам патрэбны пэўны тэрмін для асэнсавання, усталявання балансу пачуццяў і розуму. Сёння, як некалі на пачатку XX ст., у 20-я гады, назіраецца шырокі прыток маладых сіл у літаратуру, найперш у паэзію. Сама рэчаіснасць, жыццё, яго асаблівыя ўмовы абудзілі да творчасці многія таленты, і, як зазначае Алесь Бельскі, “гэта пасяляе веру ў будучыню беларускай літаратуры – літаратуры XXI ст.”[1].

Молодзёў па сваёй прыродзе – само ўвасабленне арыгінальнасці думак, поглядаў і памкненняў. Заступаючы на змену старэйшым пісьменнікам, яны імкнуцца пракласці новыя спежкі ў мастацтве, надаць свайму слову індывідуальнае мастацкае гучанне, нават абапіраючыся і пераймаючы, перапрацоўваючы здабыткі папярэднікаў, а часам і пабунтарску адкідваючы, адмаўляючы іх.

Спектр вобразаў, тэм, матываў у сучаснай беларускай паэзіі надзвычай размаіты. Літаральна немагчыма прыгадаць жанр лірыкі ці тэму, якія б абышлі маладыя ў сваёй творчасці. Да таго ж яна ўраджае і авангардысцкімі эксперыментамі, наваццямі, постмадэрнісцкімі практыкаваннямі. Калі ж засяродзіць увагу на тэматычным змесце сучаснай лірыкі, то гэта перш за ўсё паэзія “вечных тэм чалавечнай існасці”(М.Ароўка)[2] – тэм, да якіх звяртаюцца незалежна ад эпохі, месца пражывання, бо яны заўсёды і неспасцігальныя, як загадка Сусвету.

“Абрыс Скарпіёна” – першы паэтычны зборнік мінчанкі Аксаны Данільчык – пацверджанне тэзісу, што ў маладых філасофія прыгожага адметная. На самым пачатку гэта часцей спробы сумяшчання несумяшчальнага – але несумяшчальнага для звычайнага практычнага розуму, прыземленасці і прывязанасці да стандартаў. Спробы адраджэння веры ў нерэальнае, дзіцячых фантазій, здзіўленага погляду на свет з шырока расплюшчанымі вачыма, мабыць, і ёсць бунтарства генетычна закладзенага таленту. Шматлікія антытэзы ў вершах А.Данільчык (часам наватарскія, часам – ужо адкрытыя іншымі, але вечныя, што не набываюць адзнакі штампаў), суіснаванне побач супрацьлеглых вобразаў – прыклады такіх спроб:

Лёгкі пачатак, лёгкі канец.

...Белыя байкі – у смецце.

...І да цябе даходзіць,

Што не ўплываешся ў прозу ты,

А паэтычнасць праходзіць.

...Выйсце – дзе выйсце? У цемру акно

Лепш за святло і пашану.

Добра ці дрэнна – там не відно...[3]

(“Лёгкі пачатак, лёгкі канец...”)

Праз талент пошуку слова даволі часта набываецца чалавекам яшчэ адзін, не менш важны талент – талент стварэння ўласнага жыццёвага “гараскопа”. Валянціна Коўтун з жалем адзначае, што нярэдка “другі талент... перамагае першы, перамагае само паняцце

творчай асобы. Але гэта ўжо крыху пазней”[4]. “Абрыс Скарпіёна” А.Данільчык – першая прыступка на шляху творчага самавыяўлення. І само слова “гараскоп” тут можна разглядаць не толькі з пазіцыі прыхаванага сэнсу, бо ўжо ў назве кнігі – астралагічны сімвал. Скарпіён – увасабленне загадкавасці, магічнасці, нават містыкі, таму назва зборніка неяк адразу скіроўвае чытача ў свет таемнасці і нерэальнасці, няцвёрдасці, хоць адначасова злучае з усім Космасам. Таемнасць яшчэ больш узмацняецца пасля прачытання першых вершаў, бо чытач пачынае задумвацца над матываванасцю назвы кнігі, шукаць вытлумачэнне яе, таму што толькі адзіны верш “Чорная магія” можна, падаецца, напрамую звязаць з гэтым астралагічным сімвалам. Але і гэта чарговая містыфікацыя Скарпіёна, які, спачатку нібыта стаіўшыся, з’яўляецца ўжо бліжэй да сярэдзіны зборніка, сцвярджаючы:

Жыве скарпіён. Жыве.
Хоць сонца – сляпое вока
І саванам белым аблокі...

(“Я ведаю, што раблю...” С.32)

Аксана Данільчык, нарадзіўшыся ў лістападзе, пад знакам Скарпіёна, не забывае, што яны адной стыхіі, адной сутнасці – здольныя вяртацца да жыцця пасля чарговых ран, пераадолююць усе перашкоды на гэтым шляху, адчуваюць сябе пераможцамі (у тым ліку і над сабой). Трагічны і гераічны сімвал адначасова, бо жыве ў няспыннай барацьбе, “...возрождаюсь Фениксом из пепла. Пеклу, пеплу, всем чертям назло...”, кажучы словамі Рымы Казаковой. Таму гэты касмічны знак-сімвал для лірычнай гераіні А.Данільчык – падтрымка, калі гасне ўпэўненасць у сваёй моцы, напамін-штуршок да барацьбы дзеля жыцця (і не толькі свайго, бо з’яўленне “маленькага дзіва з сінімі вачанятамі” (С.55) пачало адлік новага часу):

...І над сціснутым часам жыццём
То з’яўлялася, то знікала:
Ты зможаш, ты зможаш, ты зможаш...
Я змагу, я змагу, я змагу...
Так прагнуўся зняволены дух.
Так прарваўся знясілены голас.
...Танцавала на дахах дамоў
Адкрыццё ў зіхатлівай кароне:
Я змагу, я змагу, я змагу!

(“Балеро” Равеля. С.40)

Звязаўшы лёс лірычнай гераіні паэткі з нязломным і няскораным Скарпіёнам – прадстаўніком стыхіі вады, становіцца часткова зразумелай яшчэ адна загадка зборніка: чаму так часта з’яўляецца на яго старонках вобраз мора, які практычна пачынае кнігу і заканчвае яе, нібыта з’ядноўваючы, замыкаючы ў кола. Ад слоў “Я магу быць белай кропляй на змёрзлым сподку мора” (С.7) да ўпэўненасці “Будзе мора. Яно абароніць” (С.76) праходзіць шлях жыццё чалавечай душы, з непазбежнымі ўзлётамі і падзеннямі, але ў рэшце рэшт гэта вяртанне да пачатку, вытоку. Для А.Данільчык гэта мора яшчэ і таму, што ў горадзе на беразе “гулівага мора” адбылося нараджэнне кахання—Кахання, бо з ім “пачаўся адлік часу”:

...Я шукала тваё імя на абпаленым лісці пальмаў,
Якія махалі мне ўслед, калі я ішла да мора.
...Я пісала тваё імя каменьчыкам-гладышом на
бурштынавым пяску
Я пісала тваё імя асколкамі ракавінкі на загарэлай скуры,
То апантанья, то лагодныя хвалі прыносілі мне
твой голас.

(“Я пачула твой голас, калі асыпаўся дождж...” С.75)

Хоць і не так часта паўтараецца слова “каханне” на старонках “Абрысу Скарпіёна”, адчуванне Пачуцця нібы налічвае адзін на адзін вершы зборніка. Подых яго грэе

спачувальную, гатовую на суперажыванне, душу чытача. І як найвышэйшая нота, амаль незямная праява гэтага пачуцця, гучыць адказ шэптам, бо навошта гучныя словы?

– Ты кахаеш мяне? – Я цябе адчуваю.

(“Чорным колерам свет. За сцяною сцяна...” С.24)

Уся гама пачуццяў, што прыносіць каханне, зведана лірычнай гераіняй А.Данільчык: яно можа падараваць натхненне і пакуты, ачышчэнне і расчараванне, няпэўнасць і спадзяванні, безнадзейнасць і горкі досвед, пакутлівае шчасце і боль, што не падзеліш ні з кім. Можна пералічваць бясконца, але каханне – стыхія, сутнасць якой ужо колькі стагоддзяў не могуць да канца спазнаць людзі, пэўна таму, што яго (канца) няма. Часам хочацца ў гэта верыць... Нават калі на шляху стаіць беспаваротнае “ніколі”, як апошняя кропка над “і”:

...Дрыжалі...дрыжалі...дрыжалі...

У дрэваў спалохана веі.

Асветлена полымя ззяннем

Усё ад падлогі ла столі.

Каханне...каханне...каханне...

Ні ўчора, ні заўтра. Ніколі.

(“Скалець пальчыкі пішуць...” С.32)

“Гараскоп” творчага лёсу маладой паэткі будзе, безумоўна, стварацца далей. А спачатку... Спачатку нават у спробах намацаць першыя шурпатыя каменьчыкі на дарозе ў часовае і прасторавае вымярэнне творчасці ўжо заяўляе пра сваё існаванне магія... І гэта – магія паэзіі. Ёсць у зборніку паэтэсы вершы, прысвечаныя натхненню, чароўнаму нараджэнню паэтычнага слова. Рэдка які творца абмянае гэтую тэму, бо цікаvasць да працэсу вершатворчасці, як не проста далучэння слова да слова, сказа да сказа, уласцівае дапытліваму чалавечаму розуму, які, як дзіця, цягнецца зазірнуць за знешнюю абалонку, зразумець, чаму і якім чынам слова набывае здольнасць кранаць струны душы. Па прызнанні А.Данільчык, гэта:

...Вобраз не вобраз, мара не мара,

Стан, што ніколі не выказаць словам,

Думка, што так над табой уладарыць...

(“Прыйдзе і пойдзе. І ў цэлым свеце...” С.8)

Гэта як насланне, навала, шчымлівая пакута, ад якой нельга пазбавіцца інакш, як выказаўшы словам. Часам яно ходзіць за табой дзень у дзень, покуль не знойдзе ўвасаблення, з’яўляецца ў снах, што пакутліва спрабуеш узгадаць, прачнуўшыся, а часам пакідае надоўга – ці не назаўсёды, бо хто можа прызначыць натхненню час вяртання, хто здолее і захоча абмежаваць яго тэрмінамі? Яно ж проста:

Прыйдзе і пойдзе. І ў цэлым свеце

Ніхто аб гэтым не будзе ведаць... (С.8)

Гэта магія, у Аксаны Данільчык – чорная магія, што “абяцаннем сілы прываблівае і забівае”. Чорны колер тут, думаецца, сімвалізуе не столькі цёмныя сілы сусветнага Зла, а пакуты, жах перад невядомай безданню, куды мусіш ступіць, калі сапраўды хочаш зведаць вышэйшае, тое, што па-за... Невыпадкова, пэўна, у эпіграф да ўсяе кнігі вынесена наступнае чатырохрадкоўе:

Жахліва? У гэтым і цуд,

У гэтым і абаяльнасць.

Людзі баяцца пакут,

А мараць пра геніяльнасць.

(Чорная магія. С.9)

Але хто ў стане надзяліць чалавека вышэйшым розумам? Томас Ман, напрыклад, у рамане “Доктар Фаустус” праводзіць думку, што дасягненне вяршынь у мастацтве, у здольнасці яго валодаць сэрцамі іншых, немагчыма без дапамогі д’ябальскіх сіл. Да таго ж, з чьёй ласкі першыя людзі пакаштавалі яблык з Дрэва пазнання? Гэты матыў сустракаецца ў

вершы А.Данільчык “Мяне не трэба з раю выганяць...”, дзе лірычная гераіня не згодна развітвацца са сваім раем, хоць і не баіцца адкусіць спакусны яблык.

Наогул, паэзія маладой аўтаркі напаўняе светам і лёгкасцю, нябеснасцю, бо пачынаецца там, яшчэ да накрэсленых на паперы слоў-сімвалаў:

...А нехта з душой прамяністаю
Расчыніць натхненню дзверы,
І зоркі ўпадунь іскрыстыя
На чысты аркуш паперы.

(“А неба – зорнае, зорнае...” С.10)

Шмат у каго з паэтаў сустракаецца прызнанне, што вершы часцей нараджаюцца пад вечар, у час барацьбы святла і ценю, як у “Часінах творчасці” Н.Арсенневай (“Растунь у лесе вершы ўвечары...”[5]), альбо ўначы, калі пад коўдрай цемры самыя звычайныя і знаёмыя рэчы, дрэвы і будынкі здаюцца поўнымі загадкаваасці і таямнічасці, у чым пераконваюць і радкі Людкі Сільновай:

О, як хораша ноччу не спаць
І прыгожыя вершы пісаць!
І загортаць канваліі сноў
У паперчыны хрусткія слоў![6]

(“О, як хораша ноччу не спаць...”)

Для Аксаны Данільчык вечар і ноч – не толькі часіны, калі крынічыць натхненне, але і своеасаблівая мелодыя, малюнак, імправізацыя, калі абвастраюцца ўсе пачуцці чалавека і, магчыма, прачынаецца шостае:

...На клавішах лагодных адрыватай душы
Імпровізуе горад і песніць подых нечы.
Туман малюнка контур і фарбы прыглушыў,
Зазяў ліхтар павольна, і нарадзіўся вечар.

(“Загубленую далеч шукае ветру крык...” С.48)

Падобныя вершы – вынік уздзянення свету рэчаў і свету асоб на пэўнага чалавека ў пэўны момант ці на працягу нейкага перыяду. Гэта – фантазія і рэальнасць, колер і гук, статычнасць і зменлівасць. Часам знарокавая блытаніна фарбаў, нагрувашчванне вобразаў, іхнае ўзаемаўздзяненне несумяшчальнага, што часам проста кідае выклік чытачу, які прывык ва ўсім бачыць сэнс, намер, ідэю і г.д.:

Сінія шкельцы пабітага нечага
Густа ўслалі асфальт.
Перабывае барвовае рэчыва.
Момант – разладжаны альт.
Так на ўспрымання капрызнай мелодыі
Шэрая пляма расце.
Вы пацалунак тут не знаходзілі?..

(“Сінія шкельцы пабітага нечага...” С.47)

Падзены верш яшчэ і прыклад сумяшчэння колераў, характэрных для палітры А.Данільчык (сінія вочы, белая кропля, чорныя крыкі, шэрыя камяні, бурштын яскравы), з якімі для яе. Калі ж разглядаць найбольш паўтаральныя вобразы, то гэта перадусім – вецер, крылы, палёт, якія характэрны і пазнейшым творам паэткі – з нізкі вершаў “Імпровізацыя”[7], дзе ўзнаўляецца і тая ж каляровая гама, праўда, адценні могуць мяняцца (ульграмарын, колер матылёў лімонны, еднасць колеру неба з фарбай зямной палітры) і вобразы змешвацца.

В.Коўтун у невялічкай прадмове да зборніка “Абрыс Скарпіёна” задумваецца, “што чытае ў гэтым жыцці маладую паэтэсу? – Росквіт безагляднай творчасці? Ці перамога ўсё ж над кірунак уладкоўваць жыццё паводле законаў перавагі матэрыяльнага над духоўным?”[8]. Час міне і высвеціць усе цёмныя зараз лабірынты, з далечыні прасцей рабіць

высновы, меркаваць, ды і хто сёння здолее з упэўненасцю прадказаць, якім будзе слова нашчадкаў пра наш век?

А цяпер... Цяпер яшчэ Аксана Данільчык толькі прадчувае. Прадчувае жыццё і цесную сувязь чалавека найперш з прыродаю, хоць, як для гараджанкі, характэрнае месца дзеі для яе – і “стамлёны горад” з яго гарачымі асфальтамі, начнымі кварталамі, халоднымі плітамі і цмянымі завулкамі – “горад каменнай зямлі”, а пасля першага снегу – “непазнаваемы горад”. У вершах маладой паэткі гэта і прадчуванне сувязі з прыродаю неразгадана-магічнага, што пачынаецца найперш з фальклорных вобразаў і матываў, ідзе ад казак і таемных паданняў, легендаў пра прыгажунь і іх абраннікаў. Таму некаторыя з твораў могуць нагадваць дзіцячыя карункавыя мары, да якіх, аднак, ужо дамешваюцца сталыя развагі, жыццёвы вопыт, горкае веданне, што цуды ў рэальным свеце не існуюць.

Але магія зборніка не знікае пры гэтым, а, можа, наадварот сівярджаецца. І ў сваім прадчуванні яе А. Данільчык настойліва спавядае Чысціню. Таму і яе першы зборнічак паэзіі бачыцца як пошук Сімвала чысціні:

...Я назаўсёды тут хачу застацца,

Каб з прадчуваннем шчасця прачынацца,

Каб чысцінёю свету захапляцца.

(“Мяне не трэба з раю выганяць...” С.11)

Няпроста будзе выхоўваць сваю воллю і сваю Музу з такой звышзадачай. Звышзадачай пошуку і захавання ў сабе адбітку і чысціні свету.

Abstract

The article is devoted to analysis of Axana Danilchik's collection of poems "Outline of Scorpio". This is the first step on the way of making her own creative horoscope. There exists a harmonious combination of fancy and reality, color and sound, static and dynamic in her verses. All the subtle nuances create Axana's individual philosophy of beauty. Eternal problems of human existence, magic of poems' birth, secrets of inspiration, true love, person's loneliness in the Universe are the main points of the debut collection. Soft lyricism, thoughtful philosophy, heartfelt description are the dominant characteristics of A. Danilchik's poetry.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Бельскі А. Сучасная беларуская літаратура. Мн., 1997. – С. 9.
2. Тамсама. – С. 16.
3. Данільчык А. Абрыс Скарпіёна. Мн., 1996. – С. 29. (Далей спасылкі па гэтым выданні з указаннем у дужках старонкі.)
4. Коўтун В. "І зоркі ўпадуць іскрыстыя..." / Данільчык А. Абрыс Скарпіёна. – С. 5.
5. Арсеннева Н. Яшчэ адна вясна. Мн., 1996. – С. 79.
6. Сільнова Л. Зачараваная краіна // Крыніца. 1996. № 9 – С. 19.
7. Данільчык А. Імпровізацыя // Крыніца. 1998. № 2. – С. 58–61.
8. Коўтун В. "І зоркі ўпадуць іскрыстыя..." – С. 5–6.